

15-åringers opplevelser av overvekt hos jevnaldrende

en fenomenologisk-hermeneutisk studie

Reidun Rognsaa og Sven-Tore Dreyer Fredriksen

Reidun Rognsaa, Høgskolen i Østfold, Halden

Sven-Tore Dreyer Fredriksen, Høgskolen i Harstad, Harstad

Sammendrag

Hensikten med denne studien er å studere hvordan 15-åringer opplever overvekt hos jevnaldrende. Datamaterialet består av dybdeintervju med syv ungdommer. Det er benyttet fenomenologisk-hermeneutisk analyse. Ungdommene opplever å stå i en posisjon mellom makt og avmakt. I denne mellomposisjonen framkommer det at ungdommene distanserer seg ved hjelp av relasjonell makt, men samtidig setter de seg selv i en avmaktssituasjon i forhold til ungdomskulturens spilleregler. Ungdommene moraliserer ved å skape en situasjon hvor de underkjenner overvektige, samtidig mangler de ytterligere sanksjoneringsmuligheter. Rangordninger skapes gjennom at ungdommene degraderer overvektige, men de må selv også innordne seg i egen kultur. Ungdommene fratår overvektige sitt menneskeverd gjennom å redusere menneskelige egenskaper og gjør dem til objekt. Gjennom denne objektiviseringen setter de seg selv utenfor det å få tak i overvektiges refleksjons- og erfaringsgrunnlag.

Referee *

Søkerord

Overvekt, ungdom, helse, ungdomskultur, fenomenologisk-hermeneutikk

Introduksjon

Overvekt har i løpet av de siste tiårene blitt et vanlig fenomen i den norske befolkningen (Statens råd for ernæring og fysisk aktivitet 2000). Denne markerte vektøkningen har ikke bare vært blant voksne i befolkningen, men også hos barn og unge. Overvekt er i seg selv ikke et nytt fenomen. Det viser steinfigurer av overvektige kvinner fra 25000 år tilbake (Lien og Klepp 2009). I følge WHO (1998) har et nytt aspekt ved overvekt gjort seg gjeldende, ved at overvekt utgjør en global epidemi. WHO definerer overvekt ved kroppsmasseindeks (BMI) over 25 og fedme ved BMI over 30. Denne epidemien rammer både den rike og den fattige delen av verden. Studier viser at denne globale epidemien øker i omfang og at overvekt nå er

den vanligste lidelsen hos barn og ungdommer (Reilly 2006, Swinburn, Caterson, Seidell og James 2004). Dette kan blant annet settes i sammenheng med målrettet markedsføring av usunne næringsmidler mot unge (Damman og Eide 2007). Goldschmidt, Aspen, Sinton, Tanofsky-Kraff og Wilfley (2008) påpeker betydningen av at det forskes på hvordan en både kan forebygge og behandle overvekt hos gruppen barn og unge, for å minske skader overvekt over tid kan medføre for den enkelte. Det å være ung medfører å være i endring (Engelstad og Ødegård 2003). I denne studien har 15-årige ungdommer blitt valgt som aldersgruppe for å studere opplevelser knyttet til overvekt. Denne aldersgruppen er midt mellom barn og voksen og derfor i en sårbar livsposisjon.

Forebyggende helsearbeid er helsefremmende arbeid i en gitt sammenheng (Hanson 2004). I forebygging av overvekt vil ikke bare forhold ved den kroppslige helsen være viktig, men også mentale - og holdningsmessige forhold (WHO 1986). I et slikt tankesett vil også ungdomskulturen aktualiseres, likeledes hvordan kulturelle forhold innvirker i forhold til overvekt i egen kultur. Både kjønn, rase, og sosioøkonomisk status er avgjørende faktorer i forhold til hva som er ideal- og tilfredsstillende kroppsvekt (Thompson, Corwin og Sargent 1997). Hos overvektige ses også ulike oppfatninger av nødvendigheten av slanking, selvopplevd helsestatus og grader av isolasjon (Fonseca og de Matos 2005). Et aspekt i ungdomskulturen som ofte gjør seg gjeldende i forhold til overvekt, er stigmatisering (Lalander og Johansson 2007, Goffman 1968). Stigma kan sies å være et tegn på at noen er underlegen eller mindre verd. Hvert stigma kan ses som et symbol på noe "vi" har skapt mer enn at noe er underlegent i seg selv. I dag, hvor slankhet er et ideal, kan fedme ses som et stigma. Det må understrekes at overvekt kun er et stigma i den forstand at overvekt kan ses som ufordelaktig i visse kulturer. Ungdomskulturen er en arena for å skape ideer og identitet og for å finne grenser mot voksenlivet (Ling og Yttri 2003). Et av særtrekkene ved ungdomskulturen er løsrivelsen fra foreldre. Løsrivelsen uttrykker overgangen fra en maktposisjon til en annen. Makt kan forstås som det å bestemme over andre eller evne til å få andre til å gjøre noe de ikke vil. Avmakt derimot kan ses som noe som oppleves når betingelsene for en målrettet handling ikke lenger er tilfredsstillt (Hernes 1975). I ungdomskulturen kan maktstrukturen(e) være like sterk som i den kulturen de er i ferd med å forlate. Ungdommene blir på en og samme tid både mer undersått og mer selvstendig handlende individer. Dette kan medføre at ungdommene blir stående i en dobbelposisjon ved at de utsettes for klare føringer fra ungdomskulturen, noe som kan påvirke omfanget av ungdommens handlingsvalg. Samtidig framtrer og handler ungdommen(e) selv som selvstendige individer direkte i forhold til overvektig ungdom gjennom hvordan de posisjonerer seg ut fra ungdomskulturens verdisett og ofte i kontrast med foreldrekulturen (Engelstad og Ødegård 2003). I et slikt lys setter ungdomskulturen ungdommene både i en avmakt- og maktposisjon.

Fram til nå har forskningen om overvekt i hovedsak vært preget av områder som overvekt og sykdom, overvekt og aktivitet, samt samfunnsmessige forhold og overvekt (Mèriaux, Berg og Hellstrøm 2010, Daniels 2009, Libman og Arslanian 2007, Durant og Cox 2005, Sothern 2004, Sothern 2001, Jebb og Lambert 2000). Studien viser at overvekt kan føre til økt sykkelighet, eksempelvis økt dødelighet av hjerte- og karlidelser i tidlig voksen alder (Strandell 2002/2003). Endringer av levevaner og vektreduksjon kan redusere risikofaktorer og forebygge sykdom, blant annet diabetes type to, noen kreftsykdommer og hjerte - og karlidelser (Sosial- og helsedirektoratet 2004). Undersøkelser av barn og ungdom viser at kosthold og fysisk aktivitet minsker risikoen for overvekt (Brown, Kelly og Summerbell 2007). Nye undersøkelser, som er gjort etter 2000, har vist en motsatt sammenheng mellom fysisk aktivitet og vektgevinst uten at dette entydig kan forklares. Årsaken til denne motsatte

sammenhengen kan relateres til store utvalg med stor statistisk gjennomslagskraft. Brown et al. (2007) mener det trengs undersøkelser som bedre kontrollerer bakenforliggende variabler. En slik variabel er "lav fysisk aktivitet" som en årsak til vektgevinst, eller mer presise måleinstrumenter for å se på sammenhengen mellom diett og fysisk aktivitet. Når det gjelder ytre forhold og samfunnsforhold er det generelt viktig å satse på forebygging av overvekt i barndommen for å bedre allmenn helse (Puhl og Latner 2007). De understreker blant annet betydningen av å ha en forståelse av sosiale stigma som overvektige ungdommer møter, som preger alt og som kan gi alvorlige konsekvenser for både den fysiske og psykiske helsen. Barn og ungdommer som er overvektige, utsettes ofte for mobbing (Griffiths, Wolke og Horwood 2006, Ørntoft og Madsen 2005). Det vil etter hvert være et problem som rammer både individ og samfunn gjennom at det får etablere seg negative holdningsmessige verdier i ungdomskulturene. Ifølge Tang-Pèronard og Heitmann (2008) oppleves overvekt mer stigmatiserende for jenter enn for gutter.

Det har vært gjort betydelig forskning om overvekt, men lite på individnivå og i forhold til ungdommers egne opplevelser knyttet til fenomenet overvekt (Tang-Pèronard og Heitmann 2008). Hvordan ungdommer selv forholder seg til overvekt innenfor sin egen aldersgruppe, har det vært lite fokusert på i forskningen. Denne studien har derfor som hensikt å innhente kvalitative beskrivelser fra 15-åringer med henblikk på å tolke meningen om fenomenet overvekt sett fra deres livsverden. I følge Husserl (1989) er menneskets livsverden den verden menneskene lever i og gjør sine hverdagserfaringer. Dette utgjør et perspektiv som gir adgang til "saken selv", hva ungdommene tenker, opplever og erfarer om overvekt, altså et fenomenologisk perspektiv. Heidegger (2007) mente at å forstå mennesket bygger på en forståelse av menneskelig strukturer (eksistensialer). Disse strukturene tar utgangspunkt i at mennesket samtidig lever i en historisk, kulturell og relasjonell sammenheng. Å forstå menneskets relasjon til omverden er derfor av grunnleggende betydning for livsverdensforståelsen (Heidegger 2007, Benner og Wrubel 2001, Løgstrup 1956). I et slikt perspektiv er kropp og sjel integrert og menneskets opplevelser og erfaringer både kroppslige og intellektuelle. Menneskets livserfaringer må derfor sees i sammenheng med den livssituasjonen/sammenheng mennesket lever i. Kroppen blir i et slikt tankesett et sentrum for menneskets opplevelser, erfaringer og kunnskap og dermed utgangspunkt for det kroppslige språk. Benner og Wrubel (2001) henviser til Heidegger som mente at det ontologiske spørsmål kommer fra det epistemologiske, med andre ord spørsmålet om å være kommer fra spørsmålet om å vite. For å få frem ungdommenes opplevelser og erfaringer, samt den kunnskapen som ligger i disse erfaringene blir det derfor viktig å spørre ungdommene selv om deres forståelse av fenomenet. Ungdommenes opplevelser og erfaringer (datagrunnlaget i studien) blir benyttet som utgangspunkt for å analysere fram både materialets struktur (fenomenenes uttrykk), men også i forhold til et mer overordnet teoretisk perspektiv. Hensikten med denne studien er derfor å utvikle kunnskap om hvordan ungdom opplever overvekt hos jevnaldrende. En slik kunnskap vil kunne anvendes i forhold til å skape gode holdninger, for å kunne intervensere i aktuelle situasjoner og ikke minst for å forebygge mobbing blant unge. Derfor stilles forskningsspørsmålet: Hvordan opplever og erfarer 15-åringer overvekt hos jevnaldrende?

Metode

I denne studien ble det benyttet en fenomenologisk-hermeneutisk metodetilnærming. Datasamlingen er gjennomført ut fra Kvaales (1997) tenkning om dybdeintervju, mens analysen som ble benyttet, er utviklet av Lindseth og Norberg (2004).

Tilgang til feltet

For å få tilgang til informanter ble rektorene ved tre ungdomsskoler i en middels stor by i Norge telefonisk kontaktet og forespurt om de kunne være behjelpelige med å formidle kontakt med 15-årige ungdommer. Etter å ha fått bekreftelse fikk rektorene tilsendt formell forespørsel med skriftlig informasjon om studien. Rektorene gikk i aktuelle klasser og forespurte elevene om noen ville være med i studien. Det meldte seg sju elever fra de forespurte klassene. Sammen med den formelle forespørselen til rektorene ble også informasjonsbrevene (inklusive samtykkeerklæring) til elever og deres foresatte vedlagt. Etter at rektorene skriftlig hadde bekreftet at de ville formidle kontakten med 15-åringene, sendte de ut de ferdiggjorte konvoluttene.

Datasamling

Det ble gjennomført ustrukturerte dybdeintervju av syv informanter (to gutter og fem jenter). Intervjuene hadde form av en samtale hvor informantene resonnerer i forhold til temaet og forskeren stilte utdypende spørsmål underveis (Fog 2004, Kvale 1997). Intervjuene ble gjennomført i skolens lokaler, et valg som ble gjort for at elevene skulle være i kjente omgivelser. Intervjuene varte fra 60 til 90 minutter. Det ble benyttet båndopptaker og intervjuene ble så ordrett transkribert. Følgende åpningsspørsmål ble stilt til informantene: "Hvordan opplever du overvekt hos dine jevnaldrende?" *Førsteforfatter (RR) har gjennomført og transkribert intervjuene.*

Dataanalysen

Datamaterialet ble analysert ved hjelp av en lese- og fortolkningsprosess i tre faser; I: naiv lesing, II: strukturanalyse, og III: dybdefortolkning (Lindseth og Norberg 2004). Den naive lesningen (fase I) innebærer at teksten leses gjennom flere ganger for å få fram et bilde av hva fortellingene handlet om ut fra forskernes blikk og danner med dette en fortolkningsmessig bakgrunn for strukturanalysen. Strukturanalysen (fase II) er en fortolkningsprosess i fire steg; meningsbærende enheter, komprimering, subtema og tema. Alle intervjuene ble først delt opp i narrativ, med innledning, minimum to meningsenheter og en avslutning. Essensen av narrativene ble (i strukturanalysens første steg) tatt ut som meningsbærende enheter. I strukturanalysens andre steg ble innholdet i hver meningsbærende enhet komprimert. Så ble undertemaene, i steg tre, lest og fortolket fram. Til slutt, i steg fire, ble temaet lest og fortolket fram. Hensikten var å få fram tekstens interne struktur med tema og undertema, som igjen la grunnlaget for den siste fortolkningsfasen. Dybdefortolkningen (fase III) besto i å analysere og diskutere funnene i de tidligere fasene som helhet opp mot studiens teoretiske perspektiv. I denne sammenhengen innebar det å diskutere ungdommenes opplevelser av overvektige jevnaldrende knyttet opp mot makt og avmakt, samt mot et fenomenologisk-hermeneutisk perspektiv. Begge forfatterne har sammen analysert datamaterialet. Hensikten var å sikre at fortolkningene ikke gikk ut over tekstens mening (validering). Forfatterne er begge sykepleiere og har utdanningsmessig bakgrunn innenfor folkehelsearbeid. Førsteforfatter (RR) har yrkeserfaring som helsesøster i kommunehelsetjenesten, mens andreforfatter (STDF) har yrkes- og forskningserfaring innenfor spesialisthelsetjenesten.

Forskningsetikk

Fordi informantene er mindreårige, ble også foresatte bedt om å gi skriftlig tillatelse til at intervjuene kunne foretas. Ved fremmøte ble tidligere skriftlig informasjon gjentatt; valgfrihet til å delta og retten til å trekke seg underveis, at informantene og dataene ble anonymisert, samt at data skulle slettes når studien var ferdig (Alver og Øyen 1997). Informantens/foresattes bekreftelse på å delta i studien ble direkte sendt til førsteforfatter. Studien ble godkjent av Norsk samfunnsvitenskapelige datatjeneste i 2008.

Presentasjon av funn

Funnene blir presentert i samsvar med de tre analysefasene som er valgt i studien.

Naiv lesning

Lesningen viser at informantenes opplevelser av overvektige jevnaldrende kommer til uttrykk på ulike måter. Det synes viktig for ungdommene å markere avstand til de overvektige, for å få innpass i ungdomsgjengen de ønsker å tilhøre. På den andre siden kan det virke som om ungdomskulturen med sine verdsett påvirker deres holdning til hverandre mest noe som også får konsekvenser for hvordan de forholder seg til de overvektige. Gjennom hvordan ungdommene forholder seg til de overvektige setter de seg selv og de overvektige i ulike verdimesige posisjoner. Rangeringen trer fram både gjennom hvordan ungdommene tar avstand fra de overvektige gjennom å omtale dem som objekter, men også hvordan de selv moraliserer over de overvektiges form og uttrykk. Gjennom slike rangerende holdninger og måter å forholde seg på "plukker" 15-åringene de overvektige ungdommene "fra hverandre" for på den ene siden å hevde seg selv (og ungdomskulturen), og på den andre siden for å redusere de overvektiges verdi og status.

Strukturanalyse

Strukturanalysens hensikt er å få frem hva tekstens struktur handler om for å kunne tolke meninger ut fra ungdommenes opplevelser av overvekt hos jevnaldrende. Etter strukturanalysens to første steg ble narrativene gjennomlest og fortolket for å få fram hva disse omhandlet. Etter gjennomlesningen ble narrativene sortert i grupper etter hvilket felles meningsinnhold de hadde. Det ble utarbeidet tematisk benevnelse for hvert av de fire subtemaene; distansering, moralisering, rang og degradering og objektivisering. Til slutt ble temaet "mellom makt og avmakt" analysert fram gjennom flere gjennomlesninger av narrativene i alle fire subtemaene. Subtemaene presenteres i ovenfor beskrevet rekkefølge.

Distansering

Gjennom å være deltagere i ungdomskulturen viser ungdommene seg å være i en avmaktens maktsituasjon. Denne posisjonen blir synliggjort gjennom hvordan ungdommene som deltagende i ungdomskulturen distanserte seg fra de overvektige ungdommene. Dette kom eksempelvis til uttrykk ved at ungdommene omtalte de overvektige i tredjeperson og gjennom måten de kommenterte deres bekledding:

”Det jeg egentlig forbinder med de som er feit er at de går rundt i joggedress og... De går vel ikke akkurat så mye rundt i olabukser. Det er nok mest slike joggebukser og en ”slækk” genser....”

Dette kan forstås som at ungdommene, gjennom en nedverdiggende omtale av de overvektige, distanserer seg fra det som er annerledes for dem. Ved å distansere seg, plasserer ungdommene seg selv i en avstandsposisjon til de overvektige, også i forhold til seg selv. De overvektige rammes både gjennom ungdommenes negative holdninger og de rammene som skapes for relasjonen med de overvektige/dem.

Noen av ungdommene hadde ikke reflektert så mye over hva de mente om overvektige. De gav allikevel uttrykk for en distansering ved å se på det som utenkelig å være kjæreste med en overvektig. En jente sier:

”Det vet jeg ikke... men det hadde vel vært en del folk som hadde sett rart på det og tenkt litt om det. Og hatt en mening om det generelt da”....

Ut fra ungdommenes utsagn virker det som om det å være kjæreste med en overvektig hadde liten aktualitet og status. Det synes som om ungdommene er styrt av ungdomsmiljøets holdninger, noe som setter ungdommene i en tosidighet mellom egen usikker holdning og påvirkning utenfra. Noen ga uttrykk for at det å være kjæreste med en overvektig både vil være positivt og negativt. En ungdom uttrykker det slik:

”Det ville vært hans valg, jeg ville ikke brydd meg. Men jeg ville synes at det var litt negativt for han. Men jeg ville samtidig synes at det var litt hyggelig for han at han hadde fått seg kjæreste”

Ungdommen gir uttrykk for en nedlatende holdning til at en jevn gammel velger å ha en overvektig kjæreste, men det å ha kjæreste gis allikevel status. Dette kan forstås som at ungdommene står i en dobbelposisjon hvor de på den ene siden må uttrykke avstand, samtidig som valget på den andre siden ligger utenfor dem selv. Dette setter ungdommene derfor i en situasjon hvor de ikke kan påvirke valget konkret. Når de ikke kan påvirke valget virker det som at det foreligger en form for bekrefting gjennom at det til tross for overvekt har noe godt i seg, nemlig å få seg kjæreste.

Moralisering

Ungdommenes opplevelse av å være mellom makt og avmakt ble også synliggjort gjennom moralisering. Moraliseringen kan ses som en form for mellomposisjon der de utøver makt for å påvirke, men opplever avmakt gjennom at de ikke når fram. Eksempel på dette er når ungdommene gir uttrykk for hvilket levesett overvektige burde ha:

”Nei, antagelig så hadde jeg tatt henne med på trening... hvis hun ikke ville vært med, hadde det vært hennes eget valg å være overvektig.. jeg hadde nok oppfordret henne til å bli med på trening og til å spise sundere... kanskje kutte ned litt på godteri inntaket!”

I det ungdommen uttrykker ligger det en standard for hva som for henne er legitimt. Moraliseringen synes å komme fram gjennom holdningen til den overvektige og levesettet. Ved å sette opp standarder for hva som for henne er riktige handlinger mot overvekt søker ungdommen å påvirke i riktig retning, ut fra egne premisser. Ungdommene har likevel ikke

noen garanti for at standarden gjennomføres. En annen ungdom knytter levesettet opp mot helse og arbeidsliv. Hun sier:

".....nei, du ødelegger jo hele livet ditt. Det kan gjøre at du dør tidligere når du har slik dårlig livsstil ... det er sikkert en del som blir nedprioritert når de søker jobb fordi at de er litt overvektig"

Med utgangspunkt i egen standard ansvarliggjør ungdommen den overvektige gjennom å påpeke konsekvensvirkninger av overvekt og "sette karakter" på den overvektiges livsstil. Det kan virke som om ungdommene er i en form for dobbelhet. På den ene siden søker de å hjelpe med å påføre de overvektige egne standarder. Samtidig står de handlingslammet ved at det eneste virkemidlet de har er trusselen i form av moralisering.

Degradering

Ungdommenes opplevelse av å være mellom makt og avmakt viste seg blant annet gjennom degradering av dem som er overvektige. Degradering kan oppfattes som en form for underordnet plassering i forhold til dem selv, men også en form for bekreftelse (sett ut fra ungdommenes posisjon) på de overvektiges håpløse situasjon som de ikke kan gjøre noe med. Et eksempel på degradering er når påkledningen til dem som er overvektige kommenteres:

"De bør jo dekke seg til. De kan gå i vanlige klær, bare ikke alt for små bukser og topper for eksempel. Jeg synes ikke det er spesielt pent. Derfor prøver jeg å dekke til det som synes spesielt godt da. Slik at det ikke blir slik at "hun bør få seg andre klær". Eller at "hun bør gå ned i vekt"

Dette kan forstås som en degradering av den overvektiges kropp hvor ungdommen avfinner seg med situasjonen, men hun viser selv "veg" gjennom å poengtere egne tiltak for å redusere omfanget av oppmerksomhet og omtale.

Andre ganger blir det gitt uttrykk for at ungdommene var i situasjoner hvor de hadde lyst til å ta den som var overvektig i forsvar, men unnlot dette av redsel for selv å bli utestengt fra sin gjeng. En av ungdommene sier:

"I går når vi skulle ta bussen, så var det ei jente som var litt kraftig, som løp etter bussen og hadde ganske stor fart nedover bakken og da ble det mobbet litt om at det nesten var jordskjelv... vi var ikke veldig hyggelige da. Vi er vel egentlig ikke veldig hyggelige mot dem som er overvektig, må jeg innrømme". De andre syntes nok det var mye mer morsomt...jeg måtte jo le med for ikke å virke beskyttende og ...sånn at det virket som om jeg var utafør gjengen liksom, det er vel nesten typisk gutt, holdt jeg på å si...Du prøver på å være med i gjengen, så jeg måtte jo le med...men jeg syntes ikke det var mye hyggelig. Det må jeg innrømme"

Ungdommene i gjengen synes å bli satt på prøve gjennom at de plutselig kommer i en situasjon hvor de må ta stilling til om de er for eller mot overvekt. Det kan virke som at verdisettet ble satt på spill gjennom at individ ble satt på prøve, opp mot ungdomskulturen. Gjennom guttens opplevelse fremkommer det en dissonans mellom hans egen og gruppens holdninger som har i seg en dobbelhet i forhold til den overvektige. Degraderingen trer fram gjennom at gruppens holdninger trer fram som gjeldende og enkeltpersonens verdier settes derfor til side.

Degradering av dem som er overvektig kom også til syne i form av baksnakkelse. En jente sier:

"Jeg tror det kan være helt ille for dem. Slik som det er blitt nå, så er det noen som bare ser stygt på dem som er overvektige, eller litt undervektig. Det er mye baksnacking, særlig blant jentene"

Ut fra jentas beskrivelse kan degradering forstås gjennom blikket ungdommene har på overvektige. Dette skjer ofte gjennom nonverbal kommunikasjon.

Objektivisering

Ungdommenes opplevelse av å være mellom makt og avmakt ble også uttrykt gjennom objektivisering. Objektivisering kan sees som å frata eller å overse de spesielle egenskaper som er knyttet til mennesket, eksempelvis evnen til å reflektere, uttrykke seg og å være relasjonell medspiller. Opplevelsen av å være mellom makt og avmakt ble ofte synliggjort gjennom objektivisering av de som er overvektige. En ungdom forteller:

"..... jeg er ikke venn med en som jeg vet er overvektig, men jeg ville snakket med den som om den skulle vært en annen person"

Jentas opplevelse får fram en holdning hvor hun forholder seg til den overvektige som om den overvektige var en annen person enn den vedkommende er. Objektivisering kommer også fram når det blir gitt uttrykk for hvorvidt den som er overvektig kan pynte seg. En av ungdommene hevder:

"Ja, de er jo mennesker, de skal jo leve så de må bare gjøre det, selv om det ikke blir helt det samme. De skal jo leve..."

Opplevelsen kan forstås som en tingliggjøring gjennom at den overvektige ikke er i stand til å vurdere hva som er godt nok for han/henne selv.

Diskusjon

Hensikten med studien var å utvikle kunnskap om hvordan 15-åringer opplever og erfarer overvekt hos jevnaldrende. Funnene viser at ungdommenes opplevelse av overvekt hos jevnaldrende ofte fremkommer som en følelse av å være mellom makt og avmakt. Når ungdommene blir satt i en situasjon hvor de opplever å være mellom makt og avmakt, har dette i seg en dobbelhet. På den ene siden har ungdomskulturen makt over den enkelte ungdom. Samtidig formidles denne makten videre til de(n) overvektige ungdom(mene) gjennom ulike former for holdninger og handlinger. Denne kulturelle makten setter også ungdommene i en avmaktssituasjon gjennom at ungdomskulturen er bestemmende (Hernes 1975). Dette kom til uttrykk i ulike møter ungdommene i mellom, blant annet gjennom at de distanserte seg i forhold til de som var overvektige. Dette viste seg spesielt i forhold til holdninger til påkledning hos overvektige jenter ved at de omtales i tredjeperson og som annerledes. I følge studien til Tang-Pèronard og Heitmans (2008) fremkommer det at jenter opplever mer stigmatisering enn gutter som er overvektige og at de er mindre sosialt respektert i forhold til vennskap og romantiske forhold. Dette kan forstås som at ungdommene

i stor grad "hopper over seg selv" i situasjonen og går inn i forhold til de tingene de er i (Heidegger 2007, Fløystad 1993). På denne måten blir ungdommenes oppmerksomhet i stor grad flyttet fra dem selv til ungdomskulturen, noe som innebærer at de i stor grad setter seg selv i en situasjon som sekundær. I følge Heidegger (2007) er dette en (uegentlig) væremåte hvor likegyldighet og hensynsløshet kan tre fram som motsetning til medlevelse. Denne formen for (uegentlig) væremåte kommer også fram gjennom hvordan ungdommene anvendte moralisering. På den ene siden vil ungdommene endre de overvektiges holdninger og levesett ut fra egne standarder. På den andre siden tilkjenner de en oppgitthet over at de ikke når frem. I følge Lalander og Johansson (2007) vil opprør for mange ungdommer gi en følelse av makt. Gjennom å vise og utøve makt kan opplevelsen av å være betydningsfull fremtre og i tillegg gi en bekreftelse på egen eksistens. Selv om det her særlig menes opprør mot samfunnsmessige forhold, kan opprøret hos ungdommene ses som et ønske om å sanksjonere mot de overvektiges livsførsel gjennom å moralisere. 15-åringene gir uttrykk for hvilket levesett overvektige burde ha. Samtidig opplever de at de står handlingslammet ved at det virkemidlet de har er trusselen i form av ulike former for moralisering, noe som igjen kan forårsake avmaktsfølelse (Fløystad 1993, Hernes 1975). Dette viser mellomrommet mellom makt og avmakt sett i lys av Heidegger (2007) hvor ungdommenes dobbeltsituasjon kommer fram gjennom at de beveger seg i en "mellomposisjon" mellom "å være" og "å gjøre", nettopp gjennom at den uegentlige væremåten omhandler å være i bevegelsen fra å være i egen væren mot det å ha "mistet seg selv" og egen væren. Degradering av de overvektige ungdommene er også et uttrykk for denne formen for dobbeltsituasjon som viste seg gjennom ungdommenes (og ungdomskulturens) forsøk på å endre den overvektiges kropp, liv og livsførsel. Ungdommen uttrykker en holdning som degraderer (den overvektige) kroppen som kropp. Dette gjør de gjennom å si at kroppen skal dekkes til, at den er uestetisk, og ved å trekke seg selv (som ikke overvektig kropp) opp som mønstereksempel. Dette tyder på at ungdommene som håndhever av ungdomskulturen, mener å vite hva som er best for de som er overvektige, og har dermed hevet seg over dem i rang (Goffman 1963). Rangeringen synes i stor grad å foregå i form av baksnakk. I denne "rangeringsprosessen" synes ungdommene å bli stående i en posisjon hvor de både rangerer og rangeres. Med dette kommer de både i en maktposisjon og en avmaktsposisjon i forhold til kulturens justis (Hernes 1975). Samtidig ser ungdommene en håpløshet i de overvektiges situasjon, som setter de i en form for avmakt gjennom at de setter ned verdien på den overvektige. Dette kommer fram når de gir uttrykk for at det må være helt ille for dem som er overvektige og at de nok blir mye baksnakket. Puhl og Latner (2007) fremhever viktigheten av å ha forståelse for at sosiale stigma som overvektige ungdommer møter kan gi alvorlige konsekvenser for både den kroppslige og mentale helsen. Når ungdommene reagerer på en slik måte at det medfører innsnevring av kroppen og livsrommet kan dette få betydning for de overvektiges eksistens og eksistensvilkår (Benner og Wrubel 2001, Heidegger 2007). Dette kan over tid utgjøre en trussel mot helsen. Makt og avmakt kommer også fram gjennom hvordan ungdommen objektiviserer overvektige blant annet gjennom måten de møter overvektige på. Ungdommene involverer seg ikke, men holder avstand og har et betraktende syn på dem. De sier om dem at "*...de må jo bare pynte seg og gjøre som de vil, de er jo mennesker og en kan ikke gjøre så mye med det*". Dette representerer et annen eksistensielt nivå enn hos de ikke overvektige ved at væren og menneskeverdet rokkes ved. Ungdommene har blitt kastet ut i en situasjon hvor ungdomskulturens stemninger og følelser har blitt det ontologiske uttrykket om hvordan de forholder seg til de overvektige (Heidegger 2007, Husserl 1989). Dette kan forstås som at ungdommen har et annet syn på den overvektige enn det som til vanlig tillegges mennesket som fornuftsvesen, men også en fornektning i å forholde seg til de overvektiges karakter og uttrykk. De forholder seg til den overvektige som "den", noe som kan forstås som en tingliggjøring av personen. Det framtrer en situasjon hvor ungdommen ekskluderer noe av

refleksjonsgrunnlaget, noe som også avgrenser dem fra å få fram og få muligheten til å få tak i den overvektiges erfaringsgrunnlag (Benner og Wrubel 2001). I mellomrommet mellom makt og avmakt kommer også ungdommenes sårbarhet fram. Sårbarheten viser seg i deres relasjonelle møter (Løgstrup 1956). Noen av ungdommene innrømmer at de ikke alltid var like hyggelige mot de som var overvektige og at de behandlet dem med fordømmelse gjennom ukvemsord og stigmatiserende uttrykk. Ungdommene ga også uttrykk for at de (sammen med de andre fra ungdomsgjengen) på den ene siden deltok i latteren av den som var overvektig, mens de på den andre siden gjorde det for ikke å bli mobbet selv. Dette viser at ungdommene ofte ble "dratt" i to retninger. På den ene siden var de med på noe de syntes var vanskelig, på den andre siden var de redde for konsekvensene dersom de ikke var med. I dette ligger en sårbarhet og avmakt i ungdommenes relasjon til hverandre. Sårbarheten og avmakten er knyttet til avpersonaliseringen av de overvektige, noe som innebærer at 15-åringene forholder seg til de overvektige som objekter. Om de forholder seg til de overvektige som subjekter, risikerer de selv å bli utsatt for makt fra ungdomskulturen og ender selv opp som mål for stigmatisering (Hernes 1975). I menneskets væren ligger et ønske om en medlevenhet som innebærer at en er forbundet til hverandre gjennom omsorg (Fløystad 1993, Heidegger 2007). Sårbarheten trer fram som et kroppslig uttrykk fra en posisjon hvor ungdommene både svikter medlevenheten med den overvektige og samtidig ikke selv blir sett i situasjonen. Ungdommene har ikke samme spekter av livserfaringer som voksne og har dermed ikke beskyttelsen som de konvensjonelle normene ofte gir (Løgstrup 1956). Fortellingene viste at ungdommene som mobbet også selv står i en sårbarhetssituasjon, noe som kan få konsekvenser også for disse ungdommene på sikt.

Konklusjon

Ungdommene formidler opplevelser og erfaringer om overvektige jevnaldrende som å være i en mellomposisjon mellom makt og avmakt. Ungdommene formidler denne mellomposisjonen gjennom at de distanserer seg fra de overvektige ungdommene. Dette gjør de ved å moralisere i situasjonen, gjennom å vise at de selv har en høyere rang og gjennom det degraderer ungdommene de overvektige, samt gjennom å objektivisere de overvektige.

Stigmatisering av unge overvektige kan utgjøre en trussel for det helsemessige bildet generelt, men ut fra kunnskapen som framkommer fra 15-åringenes opplevelser aktualiseres overvektiges eksistensielle forhold spesielt. Generelle helseforebyggende tiltak i forhold til overvektiges eksistensielle vilkår omhandler blant annet de holdninger og stigmatiserende uttrykk som framkommer i ungdomskulturen og som både i situasjonen og på sikt kan utgjøre en helsemessig trussel. I følge Hanson (2004) er helsefremmende arbeid å finne de helsefremmende faktorene hos mennesket og styrke disse. Ut fra studiens empiriske grunnlag utgjør ungdommenes måte å forholde seg til overvekt hos jevnaldrende helseforebyggende utfordringer på to plan. Ungdommene som på ulike vis stigmatiserer overvektige, samt de som utsettes for og bærer konsekvensene av stigmatiseringens uttrykk, de overvektige, og deres forutsetninger for å håndtere egne liv som unge. Disse to dimensjonene utfordrer helsevesenet i forhold til hvordan forebyggende helsearbeid kan være i forhold til ungdomskulturen. Forebyggende helsearbeid har frem til i dag i hovedsak hatt sitt anliggende i et utenfraperspektiv. Dette aktualiserer en diskusjon om hvorvidt kunnskap om eksistensvilkårene kan bidra til et mer utfyllende og helhetlig forebyggende arbeid i forhold til unge og fenomenet overvekt i ungdomskulturen. Dette aktualiserer videre forskning om hva overvektige ungdommer selv tenker om forebyggende helsetiltak for å bedre deres livssituasjon i ungdomskulturen.

Litteratur

- Alver, B. G. og Øyen, Ø. (1997) *Forskningsetikk i forskerhverdag: vurderinger og praksis*. Oslo, Tano Aschehoug
- Benner, P. og Wrubel, J. (2001) *Omsorgens betydning i sygepleje*. København, Munksgaard
- Brown, T. S. Kelly, C. og Summerbell C. (2007) Prevention of obesity: a review of interventions. *Obesity Reviews*, 8: 127-130
- Damman, S. og Barth Eide, W. (2007) Retten til mat og frihet fra fedme. *Tidsskrift for Den norske legeforening*, 17: 2263-65
- Daniels, S. R. (2009) Complications of obesity in children and adolescents. *International Journal of Obesity*, 1: 60-5
- Durant, N. og Cox, J. (2005) Current treatment approaches to overweight in adolescents. *Current Opinion of Pediatrics*, 17 (4): 454-9
- Engelstad, F. og Ødegård, G. (2003) Makt, mening og motstand blant unge. I: Engelstad, F. og Ødegård, G. (red) *Ungdom, makt og mening*. Oslo, Gyldendal Norsk Forlag AS, s. 7-17
- Fløystad, G. (1993) *Heidegger: en innføring i hans filosofi*. Oslo, Pax
- Fog, J. (2004) *Med samtalen som utgangspunkt. Det kvalitative forskningsinterview*, København, Akademisk forlag
- Fonseca, H. og de Matos, M. G. (2005) Perception of overweight and obesity among Portuguese adolescents: an overview of associated factors. *European Journal of Public Health*, 15 (3): 323-328
- Goffman, E. (1968 [1963]) *Stigma: notes on the management of spoiled identity*, Harmondsworth, Penguin
- Goldschmidt, A. B., Aspen, V. P., Sinton, M. M., Tanofsky-Kraff, M. og Wilfley, D. E. (2008) Disordered eating attitudes and behaviours in overweight youth. *Obesity*, 16 (2): 257-64
- Griffiths, L. J., Wolke, D., Page, A. S., Horwood, J. P., the ALSPAC Study Team (2006) Obesity and bullying: different effects for boys and girls. *Archives of Disease in Childhood* 91 (2): 121-125
- Hanson, A. (2004) *Hälsopromotion i arbetslivet*, Lund, Studentlitteratur
- Heidegger, M. (2007) *Væren og Tid*, Oslo, Pax Forlag
- Hernes, G. (1975) *Makt og avmakt*, Bergen, Oslo, Tromsø, Universitetsforlaget
- Husserl, E. (1989) *Fenomenologins idé*, Gøteborg, Daidalos
- Jebb, S. A. & Lambert, J. (2000) Overweight and obesity in European children and adolescents. *European Journal of Pediatrics*, 1: 2-4
- Kvale, S. (1997) *Det kvalitative forskningsintervjuet*, Oslo, ad Notam Gyldendal
- Lalander, P. og Johansson, T. (2007) *Ungdomsgrupper i teori och praktikk*, Lund, Studentlitteratur
- Libman, I. M. og Arslanian, S. A. (2007) Prevention and treatment of type 2 diabetes in youth. *Hormone Research*, 67 (1): 22-34
- Lien, N. og Klepp K. I. (2009) Overvekt og fedme – den tunge folkehelseutfordringen. I: Klepp, K. I. og Aarø L. E. (red) *Ungdom, livsstil og helsefremmende arbeid*, Oslo, Gyldendal Akademiske, s. 219-231
- Lindseth A. og Norberg A. (2004) A phenomenological hermeneutical method for researching lived experience. *Scandinavian Journal of Caring Sciences*, 18 (2): 145-53

- Ling, R. og Yttri, B. (2003) Kontroll, frigjøring og status. Mobiltelefon og maktforhold i familier og ungdomsgrupper. I: Engelstad, F. og Ødegård, G. (red) *Ungdom, makt og mening*. Oslo, Gyldendal Norsk Forlag AS, s. 232-251
- Løgstrup, K. E. (1956) *Den Ethiske Fordring*, København, Gyldendal
- Mèriaux, B. G., Berg, M. og Hellstrøm, A. L. (2010). Everyday experiences of life, body and well-being in children with overweight. *Scandinavian journal of caring sciences*. 24 (1): 14-23
- Puhl, R. M. og Latner, J. D. (2007) Stigma, obesity, and the health of the nation`s children. *Psychol Bull*, 133 (4): 557-80
- Reilly, J. J. (2006) Obesity in childhood and adolescence: evidence based clinical and public health perspectives. *Postgraduate Medical Journal*, 82 (969): 429-37
- Sosial- og helsedirektoratet (2004) *Forebygging og behandling av overvekt/fedme i helsetjenesten*, Rapport 3/2004, Oslo.
- Sothorn, M. S. (2004) Obesity prevention in children: physical activity and nutrition. *Nutrition*, 20 (7-8): 704-8
- Sothorn, M. S. (2001) Exercise as a modality in the treatment of childhood obesity. *Pediatric Clinics of North America*, 48 (4): 995-1015
- Statens råd for ernæring og fysisk aktivitet (SEF) (2000) *Vekt-helse*, Rapport nr. 1/2000, Oslo, SEF
- Strandell, A. (2002/2003) Fetma hos barn och ungdomar. *Skolhälsovård*, nr.4: 5-39
- Swinburn, B. A., Caterson, I., Seidell J. C. og James, W. P. T. (2004) Diet, nutrition and the prevention of excess weight gain and obesity. *Public Health Nutrion*, 7 (1A): 123-146
- Tang-Péronard, J. L. og Heitmann, B. L. (2008) Stigmatization of obese children and adolescents, the importance of gender. *Obesity Reviews*, 9 (6): 522-534
- Thompson, S. H., Corwin, S. J., Sargent, R. G. (1997) Ideal body size beliefs and weight concerns of fourth-grade children. *International journal of eating disorders* 21(3): 279-84
- WHO (World Health Organization) (1986) *Ottawa Charter for Health promotion*, Dansk oversettelse, København, Komiteen for Sundhedsoplysning
- WHO (World Health Organization) (1998) *Obesity – Preventing and managing the globalepidemic*. Report of WHO Consultation on Obesity. Geneva, WHO
- Ørntoft, J. K., Madsen, B., Heede, T., Wedderkopp, N. og Bjerregrov, H. (2005) *Overvægt: 21 børn og unge skriver om at være overvægtig*, Velje, Kroghs Forlag